

1 ЧЕРВНЯ

**Пам'ять мученика ЮСТИНА ФІЛОСОФА
та його соратників ХАРИТОНА, ХАРИТИ,
ЕВЕЛПІСТА, ІЄРАКСА, ПЕОНА та
ЛІБЕРІАНА¹**

Святий Юстин народився в перші роки II ст. у місті Флавія Неаполіс (нині Наблус), місті, заснованому на місці біблійного Сихема після взяття Єрусалима римлянами. Син заможних батьків-язичників, він отримав блискучу освіту. Непереборне тяжіння до істини спонукало юнака спілкуватися з філософами, однак його розчарували їхні припущеннями щодо Бога. Нарешті Юстин став учнем відомого платоніка, роздуми якого про «ідеї» та духовний світ, описаний Платоном, окрилили розум юнака.

Через деякий час, вважаючи, що він уже досить мудрий, аби безпосередньо споглядати Бога, як обіцяв йому філософ, Юстин віддалився у тихе усамітнене місце, недалеко

¹ Синаксар відрізняє філософа від мученика, але з давніх текстів ясно видно, що це одна особа. Окрім творів св. Юстина – Апологій та Діалогу з Трифоном юдеєм, ми використовуємо тут автентичні Акти його мучеництва, описаного очевидцем цих подій.

від моря, щоб поринути в медитації. Ідучи вздовж берега у глибокій задумі, він зустрів величного старця, лагідного і водночас серйозного. Між ними зав'язалася розмова, і Юстин став розхвалювати філософію, найвеличнішу і найціннішу діяльність, поруч із якою усіляка інша активність людини є незначною. Тоді старець запитав його, як філософи можуть прийти до правильного уявлення про Бога, не маючи живого досвіду спілкування з Ним. Юстин відказав, що інтелект може бачити Бога. На це старець відповів, що лише той може отримати такий дар, хто зодягнувся у Святого Духа після тривалого очищення зусиллями з набуття чеснот. Він також спростував Платонове вчення про душу та перевтілення і показав необґрунтованість думки, що світ вічний і нестворений: тільки Бог є ненародженим і нетлінним, довершено єдиним і завжди рівним Собі. Стосовно ж душі, всупереч Платону, вона не має життя сама по собі, але її животворить участь у житті, даному Богом.

Схвилюваний цими словами, Юстин запитав, який наставник може наблизити його до цієї істини, невідомої мудреця минулого. Старий відповів, що це вчення великих людей, угодних Богові праведників, які жили давніше за філософів, промовляли від Святого Духа і залишили передбачення про майбутнє, що здійснюються тепер: вони називаються пророками. Сповнені Святого Духа, вони говорили і проголошували лише те, що бачили і чули, не

Св. Юстин Філософ.
Гравюра з книги André Thevet,
*Les Vrais Pourtraits et Vies
Hommes Illustres*, 1584

вдаючись до складних пояснень. Свідки істини, вони прославляли єдиного Бога і Отця і провіщали символічними діями та писаннями прихід посланого Ним на землю Христа. Нарешті він закінчив словами: «А ти, перш за все, молися, щоб тобі були відчинені двері світла, бо ніхто не може бачити і розуміти Бога, якщо Бог і Христос Його не дадуть йому розуміння».

Щойно старець відійшов, у душі юного філософа запалився вогонь любові до цих пророків та мудрих друзів Христа. Роздумуючи над щойно почутими словами, він зрозумів, що це вчення є єдиною правдивою і корисною для душі філософією, і вирішив приєднатися до учнів Христа, якими давно захоплювався через їхню зневагу до тортур і смерті.

Прийнявши хрещення, Юстин став вивчати Святе Письмо в Палестині, а потім, не відмовляючись від мантиї і бороди, які були ознаками філософів, він вирушив до Малої Азії, щоб проповідувати справжню філософію пророків та апостолів. Близько 136 року, коли римляни жорстоко придушили єврейське повстання в Палестині, він зустрівся зі вченим юдеєм Трифоном, з яким спілкувався протягом двох днів². За допомогою численних цитат зі Святого Письма Юстин довів йому, що Закон і весь Старий Завіт були унікальною підготовкою, яка послідовно вела до Христа. Син Божий є правдивим Законодавцем Нового Завіту, провіщеного пророками, який заступає Старий Завіт. Нині навернені язичники складають істинний духовний Ізраїль і покликані стати «богами» за благодаттю Святого Духа.

Продовжуючи подорожі, Юстин двічі надовго зупинявся в Римі. Він оселився в будинку неподалік Тимофієвих

² За одними джерелами, ця зустріч відбулася в Ефесі, за іншими – в Греції. Мішна згадує уславленого в цей час рабина Тарфона, званого «вчителем усього Ізраїлю»; але, здається, його все ж слід відрізнити від Юстинового співбесідника.

лазень, де проповідував вчення істини всім, хто прагнув знайти його. Для філософа, що став християнином, Слово Боже, відкрите в Євангелії, є не лише сповненням пророцтв Старого Завіту, а й істиною, яку наче мигцем бачили мудреці та язичницькі філософи. Визнаючи права людського розуму, він підкреслював його обмеження, але навчав, що те саме Слово Боже, яке надихало пророків, присутнє, як насіння, і в усьому людському знанні (*spermatikos logos*). «Все, що будь-ким сказано добре, належить нам, християнам... Адже всі ті письменники могли бачити істину, хоча б неясно, завдяки вродженому зародку Слова, закладеному в них. Але одна справа – зародок та подібність, дані мірою здатностей, а інша – саме те, участь у чому та подоба чого даруються за Його благодаттю»³.

Філософська школа Юстина поволі перетворилася на церкву, де збиралися друзі справжньої мудрості. Місіонер захищав істину віри від еретиків, які, наче вовки в овечих шкурах, прикидаючись християнами, насаджували віруючим безумні ідеї⁴. Але Юстин відзначився, насамперед, як «апологет»⁵ християнства перед римською владою. Близько 155 року нашої ери він уклав свою першу Апологію, адресовану імператору Антоніну Пію (138-161). У ній він спростовував поширювані язичниками грубі наклепи на християн. Вони не є, – казав він, – ані безбожниками, ані ворогами держави, а їхня моральна поведінка вище всяких доган і непорівнювана з розпусним способом життя язич-

³ Апологія II, 13, PG 6, 465-467.

⁴ Ідеться, передусім, про гностицизм, вельми поширений в цю добу у різних формах. Св. Юстин – перший християнський автор, що вдався до систематичного спростування всіх ересей.

⁵ До апологетів відносять ще низку патристичних авторів: Татіана Ассирійця, учня Юстина, Аристида [13 вер.], Афіногора [16 черв. note], Феофіла Антіохійського [6 груд.], Мелітона Сардського [1er квіт.] та автора Послання до Діогнета.

ників. Продемонструвавши згоду між інтуїціями філософів та біблійним одкровенням, він описував шляхетність і чистоту літургійних зібрань, де життя спільноти, зосереджене на Євхаристії, втілюється у взаємодопомозі та служінні знедоленим. «Ви можете нас вбивати, – писав він, – але зашкодити – ні!.. Оскільки наші сподівання – не в теперішньому, ми не переймаємося тим, що нас знищують... Ми не ненавидимо (своїх ворогів), але проявляємо милосердя і бажаємо переконати їх змінитися»⁶.

Кілька років по тому (160) Марк Аврелій, прийшовши до влади, вжив репресивних заходів проти християн під впливом своїх друзів-філософів. Одна римська патриціанка, учениця якогось Птолемея, прийняла християнство і облишила легковажне життя. Вона намагалася привести до покаяння і свого чоловіка, нагадуючи йому про майбутні кари, що чекають на розпусників. Оскільки ж він відмовився змінюватися, вона подала на розлучення. Розлучений чоловік кинув Птолемея до в'язниці. Після тривалого ув'язнення той став перед префектом Урбіком і сповідав свою віру. Щойно був винесений смертний вирок, якийсь Луцій публічно виразив протест проти цього несправедливого суду і сповідав, що він теж християнин. Його заарештували разом із ще одним одновірцем, і трьох невинних людей стратили водночас.

Тоді Юстин, відчувши, що і його самого чекає подібна доля, звернувся до імператора та сенату з другою Апологією, де перш за все відповів на два іронічних заперечення язичників. Вони запитували, з одного боку, чому християни не заподіюють собі смерті, щоб швидше піти до свого Бога, а з іншого боку, додавали: якщо цей Бог справді всемогутній, то чому Він дозволяє утискати Своїх поклонників? Юстин пояснив, що причиною переслідування християн є лють

⁶ Апологія I. 2, 11 та 57 (PG 6, 329, 341 та 413). Укр. пер. о. Олега Кіндія.

і ревності демонів, і якби християни не мали ані істини, ані чеснот, було б незрозуміло, навіщо бісам їх мучити. Якщо Бог затримує всесвітню катастрофу, додав він, то це через християнський рід, задля якого Він зберігає цілий світ⁷. Юстин зробив висновок: «Я християнин, я цим хвалюсь, і, зізнаюся, все моє бажання – бути визнаним таким»⁸.

Юстин знайшов непримиренного супротивника в особі філософа-кініка Крескента, розбещеної та амбітної людини, який, бачачи успіхи християнського філософа і боячись втратити учнів, ніколи не переставав плести проти нього інтриги. Ймовірно, в результаті його махінацій близько 165 р. під час свого другого перебування в Римі Юстин був заарештований за наказом префекта Рустика, колишнього вихователя Марка Аврелія, разом з шістьма його учнями: Харитоном, дівою на ім'я Харита, Евельпистом, Ієраксом, Пеоном та Ліберіаном.

Щойно вони з'явилися у суді, префект звернувся до Юстина зі словами: «Покорися богам і слухайся імператора». «Нікого не можна звинувачувати або засуджувати за те, що він виконує заповіді Господа нашого Ісуса Христа», – відповів Філософ. На питання Рустика, якою наукою він займається, Юстин відповів: «Я систематично вивчав усі науки і врешті-решт присвятив себе істинному вченню християн, хоча це обурює тих, хто перебуває в омані». Потім він пояснив, що не проповідував жодних власних ідей, а лише те, що провістили натхненні Богом пророки, і що він безкоштовно викладав це вчення усякому, хто приходив до його обителі. Товариші святого теж по черзі сповідали, що вони християни. Тоді префект, звернувшись до Юстина, запитав, чи сподівається він здобути Небеса муками, що чекають на нього. Філософ відповів: «Я сподіваюся отри-

⁷ Там само, II, 4, 7, PG 6, 452, 456.

⁸ Там само, II, 13, PG 6, 465.

мати винагороду тих, хто виконує заповіді Христові, якщо зазнаю мук, які ти мені обіцяєш. Таке наше найглибше бажання: постраждати заради Господа нашого Ісуса Христа і бути спасеними, щоб ми упевнено і спокійно постали перед грізним судом Бога і Спасителя нашого, перед яким повинен стати весь світ». Інші мученики вигукнули: «Роби, що хочеш. Ми християни, і не будемо приносити жертви ідолам!» Почувши смертний вирок, вони прославили Бога. Мучеників бичували, а потім обезголовили. Так вони звершили своє свідчення про Христа. Кілька християн таємно здобули їхні тіла і гідно поховали їх.

Пам'ять мученика ФІРМА

Святий Фірма був заарештований під час Діоклетіанових гонінь. Оскільки він відмовився принести жертву ідолам, його роздягнули і відшмагали воловими жилами. Тоді кати розтерзали йому ребра і спину, вивихнули кінцівки, простромили живіт і відрізали ноги. Так він можливо здобув нетлінний вінець мучеництва.

Пам'ять мученика ФЕСПЕСІЯ

Управління Олександра Севіра (222-235 рр.) християнина Феспесія видали губернатору Каппадокії Симпліцію. Приведений до ідольського капища для жертвопринесення, він став глузувати над неживими статуями. Язичники, кинувшись на нього, почали терзати його плоть, а потім кинули в розпечену піч, з якої святий вийшов неушкодженим, за Божою милістю. Його вдруге привели до храму, коли язичники приносили там жертви. Підійшовши до вівтаря, Феспесій перекинув його. За це мученика кину-